

AGNIESZKA WIECZOREK (Toruń)

JAN JÓZEF JAŁOWIECKI (1817–1885).
MISJONARZ I KORESPONDENT Z INFLANT POLSKICH

Słowa kluczowe: misjonarze, Inflanty, Kościół katolicki, korespondencje prasowe

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie misjonarza, pisarza, a zarazem korespondenta znad Dźwiny Zachodniej Jana Józefa Jałowickiego (pseudonim J. z Bożeńców J.)¹. Zakres chronologiczny szkicu obejmuje lata 1755–1885, czyli okres od sprowadzenia Zgromadzenia Księża Misjonarzy św. Wincentego a Paulo do Krasławia, aż do śmierci ostatniego proboszcza i regensa seminarium krasławskiego.

Bazą źródłową niniejszego opracowania są materiały przechowywane w Łotewskiej Bibliotece Narodowej², w tym przede wszystkim zespół Biblioteki kościoła katolickiego w Krasławiu (Krāslavas katoļu baznīcas bibliotēkas), a także akta Domu Księża Misjonarzy w Krasławiu z lat 1755–1842, katalogi personalne misjonarzy oraz „Słownik biograficzny Zgromadzenia Księża Misjonarzy (1651–1951)” autorstwa Alfonsa Schletza zgromadzone w Archiwum Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księża Misjonarzy oraz Archiwum „Naszej Przeszłości” w Krakowie. Nieoceniona okazała się również korespondencja J. J. Jałowickiego, jaką prowadził z „Przeglądem Katolickim”. Zachowane materiały nie są oczywiście kompletne. Niejednokrotnie zawierają wiele luk i nie zawsze można było dokonać szerszego omówienia poruszanych problemów opierając się na ich zawartości. Stąd też w niniejszym artykule nie wyczerpuję całego szeregu zagadnień. Opracowanie to stanowi jedynie próbę ukazania życia misjonarza w celu podkreślenia jego udziału w przetrwaniu fundacji Konstantego Ludwika Platera oraz dbaniu o utrzymywa-

¹ J. z Bożeńców J. (Jan z Bożeńców Jałowicki) to pseudonim Jana Józefa Jałowickiego pochodzący od przydomka rodowego, zob. W. Bienkowski, *Jałowicki Jan Józef*, [in:] *Polski słownik biograficzny* (dalej cyt. PSB), t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962–1964, s. 401.

² W Łotewskiej Bibliotece Narodowej w Rydze księgi krasławskie podzielono na dwa zbiory. Rękopisy i dzieła rzadkie określono jako zbiór „R”. Wśród nich znajdują się wydawnictwa i rękopisy pochodzące z XVI, XVII i XVIII w. Z kolei wydawnictwa z XVIII i pierwszej połowy XIX w. oznaczono zbiorem „W”. Zbiór „R” przechowywany jest w Czytelni Starych Ksiąg i Rękopisów (łot. Reto grāmatu un rokkrakstu lasītava) przy ul. Jēkaba 6/8, natomiast ze zbioru „W” korzystałam w gmachu biblioteki znajdującym się przy ul. Barona 14. Informacje na temat zbioru zob. S. Šiško, *Zbiór ksiąg i rękopisów domu krasławskiego Zgromadzenia św. Wincentego a Paulo w bibliotekach naukowych Łotwy*, [in:] *Kultura polska na Łotwie*, red. J. Sozański, R. Szklennik, Ryga 1994, s. 52–59.

nie kontaktu Inflant Polskich z ziemią polskimi pod zaborami. Została wykorzystana tu również literatura przedmiotu.

Gdy w 1885 r. umarł w wieku 68 lat J. J. Jałowiecki na łamach „Przeglądu Katolickiego” ukazały się dwa nekrologi informujące o śmierci korespondenta z Inflant Polskich. Ksiądz Edward Gajewski, korespondent z Iłłuszy, żegnał go następującymi słowami: „Dnia 31 stycznia (12 lutego) w Krasławiu, w powiecie dyneburskim zgasł po krótkiej chorobie na zapalenie płuc, opatrzony śś. sakramentami [...] miejscowy pleban, ze zgromadzenia księży misjonarzy, kanonik honorowy mohylewski [...]”³. Poświęcenie Jałowieckiego nie uszło również uwadze miejscowego społeczeństwa, które darzyło go pełnym zaufaniem. Stąd też ogromną stratę odzwierciedla wpis anonimowego autora: „Bolesna to nad wyraz w wyjątkowo ciężkich czasach tracić mężów potrzebnych i sprawiedliwych [...] Nad taką stratą bolejemy tu dziś wobec ciosu, jaki nam zadała śmierć nieodżałowanego proboszcza naszego, ks. Józefa Jałowieckiego [...] nadmiarem różnorodnej pracy skołatany, wśród sprawowania wycieńczających obowiązków parafialnych, śmiercią zaskoczony został [...]”⁴. Te dwa nekrologi informowały z jednej strony o śmierci proboszcza krasławskiego, z drugiej były świadectwem oddania człowieka obdarzonego wielkim szacunkiem.

Niemal całe swoje życie J. J. Jałowiecki związany był z Krasławiem. Przeprowadził w nim ponad czterdzieści lat jako proboszcz, misjonarz, historyk, autor wielu książek do nabożeństwa po łotewsku oraz korespondent z Inflant Polskich. Działalność kulturalna, edukacyjna i literacka to tylko niektóre sfery z jego życia, którym oddawał się bezgranicznie. Żyjąc nad zachodnim brzegiem Dźwiny, działał, tworzył i przekazywał wszystko to, co stanowiło związek i było nierozdzielnie związane z dziejami Rzeczypospolitej.

Historię Krasławia tworzyli konkretni ludzie. Przez długie lata miasto należało do rodziny Broel-Platerów, która czyniła starania o zwiększenie jego znaczenia i efektywne funkcjonowanie. Trudno nie zgodzić się z opinią Szymona Konarskiego, który podkreślał, iż właśnie w Krasławiu „zaznaczyły się talenty organizatorskie jego właścicieli”⁵. Niewątpliwie największą rolę odegrali Jan Ludwik Plater, który w dniu 25 I 1729 r. nabył Krasław od Czapskich, oraz jego syn Konstanty Ludwik Plater. Ten ostatni odziedziczył po śmierci ojca dobra w Inflantach Polskich: Krasław, Indrycę oraz Isnaudę⁶. Dzięki ich staraniom Krasław przeżywał szczytowy okres swojego

³ Nekrolog autorstwa księdza E. Gajewskiego zamieszczony w dziale kroniki kościelnej zagranicznej w: *Przegląd Katolicki* (dalej cyt. PK), R. 23: 1885, nr 12, s. 183–184. Pogrzbek odbył się 4 (16) II 1885 r. w asyście księdza dziekana Józefa Narkiewicza. Jałowieckiego pochowano w Krasławiu u boku matki Heleny z Chmielewskich Jałowieckiej.

⁴ [Ktoś z parafii krasławskiej], *S. P. Ksiądz Józef Jan Jałowiecki*, PK, R. 23: 1885, nr 12, s. 310; St. Škutāns, *Misionaru darbeiba Latgolā*, Mīnchenē 1953, s. 56–57.

⁵ Cyt. za: Sz. Konarski, *Platerowie*, [in:] *Materiały do biografii, genealogii i heraldyki polskiej*, t. 4, Buenos Aires–Paryż 1967, s. 56.

⁶ Szerzej na temat historii Krasławia patrz: J. A. Hylzen, *Inflanty w dawnych swych, y wielorakich aż do wieku naszego dziejach, y rewolucyach; z wywodem godności, y starożytności Szlachty tameczney, tudzież praw, y wolności z dawna, y teraz jey służących zebrane, y Polskiemu światu do wiadomości*

rozwoju. Konstanty Ludwik dla jego mieszkańców uczynił bardzo wiele. Zmienił to miasto poprzez fundacje, jakie realizował w czasie ostatnich dwudziestu trzech lat swojego życia. Wybudował pałac, ratusz, bibliotekę i sprowadził rzemieślników⁷. W 1755 r. rozpoczął budowę kościoła pod wezwaniem św. Ludwika i nie była to jedyna fundacja Platerów w Krasławiu. Ufundował również gmach z przeznaczeniem na seminarium diecezjalne. Opiekę nad tymi obiektami oddał sprowadzonemu do Krasławia w 1755 r. Zgromadzeniu Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo. Rozpoczynając budowę świątyni, równocześnie czynił starania w Watykanie o uzyskanie relikwii świętych do kościoła⁸. Nie doczekał się spełnienia swoich zamierzeń, gdyż już po jego śmierci w dniu 9 VIII 1775 r. wyjęto z katakumb św. Sebastiana pod Rzymem relikwie św. Donata⁹. Jednak nie od razu znalazły się one w miejscu swojego przeznaczenia. Po sprowadzeniu ich do Krasławia przechowywane były w kaplicy pałacowej Platerów. Zanim trafiły w 1818 r. do kaplicy, ufundowanej przez Augustę z Ogińskich Platerową¹⁰, arcybiskup mohylewski Stanisław Bohusz Sierżeniewicz wraz z biskupem gadareńskim Janem Benisławskim dokonali ich przeniesienia do kościoła i umieszczenia w bocznym ołtarzu¹¹.

Do upiększenia świątyni krasławskiej przyczyniła się również Augusta Platerowa. Dzięki niej kościół został wzbogacony o baldachim wykonany z namiotu króla Michała Korybuta Wiśniowieckiego. Z myślą o potrzebach religijnych, opiekuńczych i zdrowotnych ludności tych okolic sprowadziła siostry miłosierdzia, którym oddała w opiekę szpital (wraz z kaplicą) ufundowany w 1789 r. W 1863 r. po po-

w *Oczystym języku* podane [...], Wilno 1750; G. Manteuffel, *Inflanty Polskie poprzedzone ogólnym rzutem oka na siedmiowiekową przeszłość całych Inflant*, przedmowę napisał J. I. Kraszewski, Poznań 1879, s. 85–87, 114–119; idem, *Księstwo inflanckie XVII i XVIII stulecia*, Przegląd Powszechny, t. 53: 1897, s. 23–47, 161–179; idem, *Inflanty*, [in:] *Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana* (dalej cyt. WEPI), t. 29–30, Warszawa 1901, s. 959–965; idem, *Z dziejów Kościoła w Inflantach i Kurlandii*, *Wartownik Historyczny*, t. 16: 1905, s. 401–428; idem, *Krasław*, Warszawa 1901, s. 6 n.; O. Kallas, *Krasław w Inflantach polskich*, Warszawa 1901; J. Plater, *Rzut oka na Inflanty*, Rubon (dalej cyt. R), t. 2: 1842, s. 49–65.

⁷ Konstanty Ludwik w 1759 r. wybudował bibliotekę, która liczyła trzy piętra. Parter biblioteki stanowił letnią rezydencję kasztelana, zaś dwa pozostałe przeznaczone zostały na salę biblioteczną (Sz. Konarski, op.cit., s. 57).

⁸ H. Tomaszewicz, *Krasława*, [in:] *Materiały krajoznawczo-historyczne*, Daugavpils 1938, s. 57; *Akta wizytacji generalnej diecezji inflanckiej i kurlandzkiej czyli piltyńskiej z 1761 roku*, wyd. S. Litak, Toruń 1998, s. 15–25.

⁹ H. Tomaszewicz, op.cit., s. 57.

¹⁰ Augusta z Ogińskich Platerowa była córką Józefa Ogińskiego, wojewody wileńskiego. W 1744 r. wyszła za mąż za Konstantego Ludwika Broel-Platera. Informacje na temat historii rodziny zob. Z. Zielińska, *Plater (Broel-Plater) Konstanty Ludwik*, [in:] PSB, t. 26, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź 1981, s. 672.

¹¹ H. Tomaszewicz, op.cit., s. 58. Szerzej na temat metropolity Kościoła rzymskokatolickiego w Rosji oraz biskupa gadareńskiego zob. M. Godlewski, *Benisławski Jan*, [in:] PSB, t. 1, Kraków 1935, s. 434–435; R. W. Wołoszyński, *Sierżeniewicz (Bohusz-Sierżeniewicz, Sierżeniewicz-Bohusz) Stanisław Jan*, [in:] PSB, t. 37, Warszawa–Kraków 1996–1997, s. 375–380; J. Wasilewski, *Arcybiskupi i administratorowie archidiecezji mohylewskiej*, Pińsk 1930, s. 1–6.

wstaniu styczniowym decyzją generała-gubernatora Michała Mikołajewicza Murawiewa szpital został zamknięty, a kaplicę przerobiono na cerkiew prawosławną¹².

Szczególne miejsce w dziejach Kościoła i samego Krasławia przypada również misjonarzom ze Zgromadzenia Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo. J. J. Jałowiecki był siedemnastym proboszczem krasławskim. W latach 1755–1885 w kościele pod wezwaniem św. Ludwika pracowało przed nim szesnastu misjonarzy. Godzi się w tym miejscu utrwalić ich nazwiska i imiona, bo wszyscy dbali o fundację Platerów. Oprócz znanego nam już Jałowieckiego dom zgromadzenia prowadzili: Paweł Szerboński, Wojciech Kosk, Samuel Wiśniewski, Kajetan Norczyński (Narzyski), Józef Szapski, Stanisław Śladowski, Michał Świerzyński, Maciej Możdzeniowski (Możdzeniewski), Mateusz Szatkowski, Wincenty Trybulowicz, Jan Pajewski, Jan Łukaszewicz, Jan Erdman, Józef Gołkiewicz, Kazimierz Baczkowski (Boczkowski) oraz Wincenty Gościmski. Najdłużej obowiązki plebana pełnili: Stanisław Śladowski (jedenaście lat), Maciej Możdzeniowski (piętnaście lat), Mateusz Szatkowski (czternaście lat) oraz Jan Józef Jałowiecki (trzydzieści sześć lat)¹³. Jak wynika ze spisów personalnych, najmłodszym proboszczem był Jan Łukaszewicz. Funkcję przełożonego kościoła krasławskiego objął, mając zaledwie trzydzieści lat. Natomiast najstarszym w czasie przejmowania probostwa był Maciej Możdzeniowski, który stanął na czele domu zgromadzenia w Krasławiu w wieku czterdziestu dziewięciu lat¹⁴.

Nie ulega wątpliwości, iż misjonarze byli głęboko zaangażowani w sprawy kościoła krasławskiego. Przez lata wzbogacali i upiększali jego wystrój oraz wyposażenie, a także odnawiali zużyty sprzęt. W czasach, kiedy proboszczem krasławskim był Mateusz Szatkowski, kościół był pokryty dachówką¹⁵. Miał siedem ołtarzy, w tym sześć małych i jeden duży (ołtarz główny św. Donata z mensą drewnianą i szklaną z relikwiami świętego oraz sześć bocznych, po trzy z każdej strony:

¹² Sz. Konarski, op.cit., s. 57.

¹³ Niejednokrotnie, na długo przed pełnieniem funkcji plebana, misjonarze mieszkali i pracowali już w seminarium bądź szkole powiatowej w Krasławiu. Wystarczy chociażby wspomnieć Mateusza Szatkowskiego (w czasach Macieja Możdzeniowskiego pełnił funkcję asystenta domu zgromadzenia) czy też Jana Józefa Jałowieckiego (w 1839 r. rozpoczął pracę w krasławskiej szkole powiatowej na stanowisku prefekta). Archiwum Polskiej Prowincji Zgromadzenia Księży Misjonarzy w Krakowie (dalej cyt. AMS), Akta Domu Księży Misjonarzy w Krasławiu z lat 1755–1842 (dalej cyt. Akta Domu Księży Misjonarzy), k. 83v–84. Informacje na temat krasławskiej szkoły powiatowej zob. A. Wieczorek, *Kształcenie i wychowanie w szkołach powiatowych misjonarzy prowincji litewskiej na przełomie XVIII i XIX wieku*, Klio, t. 16: 2011, s. 50–56.

¹⁴ AMS, „Cathalogus Polonia Sacerdotum Cong. Missionis Conscriptus 1786”.

¹⁵ Ks. Mateusz Szatkowski był dziewiątym superiorem domu krasławskiego, a zarazem rektorem seminarium. W 1814 r. brał udział w konwencie prowincjonalnym zorganizowanym w Wilnie, na którym otrzymał nominację na konsultora prowincji. W 1818 r. zorganizował misje, które połączył z przeniesieniem relikwii św. Donata z kościoła krasławskiego do nowo wybudowanej kaplicy. W ceremonii brał udział ówczesny sufragana mohylewski, były proboszcz krasławski biskup Maciej Możdzeniowski. Informacje na jego temat zostały zaczerpnięte ze zbiorów Archiwum „Naszej Przyszłości” (dalej cyt. ANP), sygn. 78/II, A. Schletz, „Słownik biograficzny Zgromadzenia Księży Misjonarzy 1651–1951”, t. 2, Kraków 1957 (maszynopis bez paginacji).

św. Trójcy, Wniebowzięcia Maryi Panny, zaślubienia św. Józefa i Maryi Panny i po drugiej stronie Pana Jezusa ukrzyżowanego, św. Wincentego a Paulo oraz św. Antoniego). Z zachowanego opisu kościoła przedstawiającego wyposażenie świątyni wiemy, iż wszystkie ołtarze były dobrze utrzymane i zadbane¹⁶. Poza tym przy kościele była jeszcze zakrystia wyposażona w bieliznę oraz kościelne sprzęty¹⁷. Z lewej strony ołtarza znajdowały się drzwi do wspomnianej już kaplicy św. Donata, przybudowanej do kościoła, w której złożone były kości męczennika. Warto w tym miejscu przedstawić opis wnętrza kościoła, gdyż w pełni odzwierciedla obraz krasławskiej świątyni: „Architektury gustownej, w której sufit gipsem podrzucany, koło którego gzymsy w różnych sztukach gipsowych – po środku ołtarz pomiędzy czterema kolumnami drewnianymi pod sufit biało lakierowanymi w wierzchu wiązanie w kształcie Korony Snycerskiej lakierowanej i wyzłacanej nad którą wazon zupełnie złożony [...] po środku kolumn ołtarz z czterema mensami i gradusami pojedynczymi snycerskiej roboty, na których zrobione jest miejsce na trumnę w kształcie katafalku snycerskiej także roboty [...]. Takowe kolumny i ołtarz otacza krótkka z drzewa zrobiona posadzka w kaplicy z tafli marmuru białego i czarnego. Drzwi oprócz pierwszych dwa, jedno z kościoła drugie z zewnątrz”¹⁸. W 1821 r. dodatkowo wnętrze kościoła odnowił Wincenty Trybułowicz, następca Mateusza Szatkowskiego¹⁹.

Tabela 1. Wyposażenie kościoła krasławskiego w 1818 r.

Element wyposażenia	Liczebność
Ławki do siedzenia	20
Konfesjonały	8
Ołtarze	7
Okna	23
Okna za kratami	3
Szafka z mensą do ubierania się z szufladami	4
Pulpity do klęczenia	9

Źródło: AMS, Akta Domu Księży Misjonarzy, k. 89–89v.

Niewątpliwie kościół św. Ludwika w Krasławiu wiele zawdzięcza ostatniemu regensowi seminarium duchownego i proboszczowi krasławskiemu J. J. Jałowickiemu, który odegrał ogromną rolę w dziejach świątyni. Urodził się 6 V 1817 r. w Iłkuście (Kurlandia), oddalonej o 30 km od Krasławia. Był synem Jana i Heleny z Chmielewskich. W Iłkuście uczęszczał do misjonarskiej szkoły powiatowej.

¹⁶ AMS, Akta Domu Księży Misjonarzy, k. 89v. Zob. również: A. Wieczorek, *Misjonarze krasławscy. Historia Zgromadzenia Misji w Krasławiu (1755–1842)*, [in:] *Obraz, dźwięk i smak w edukacji historycznej*, red. S. Roszak, M. Strzelecka, A. Wieczorek, Toruń 2010, s. 127.

¹⁷ AMS, Akta Domu Księży Misjonarzy, k. 1.

¹⁸ *Ibid.*, k. 89v.

¹⁹ ANP, sygn. 78/II, A. Schletz, „Słownik biograficzny”, t. 2, Kraków 1957.

W 1835 r. wstąpił do seminarium duchownego Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Wilnie na Górze Zbawiciela. Cztery lata później, po wyświęceniu na subdiakona, przyjechał do Krasławia i pozostał w nim do końca swojego życia²⁰. W latach 1839–1849 pełnił obowiązki prefekta w krasławskiej szkole powiatowej. W dniu 19 VII 1840 r. został wyświęcony w Wilnie na diakona przez biskupa wileńskiego Jędrzeja Kłągiewicza, a dwa dni później na kapłana. Po święceniach wrócił do Krasławia. W 1841 r. objął funkcję dyrektora siostr miłosierdzia. W 1842 r., na rok przed kasatą Zgromadzenia Misji i przeniesienia seminarium krasławskiego do Mińska (1843), powierzono mu funkcję regensa seminarium²¹. Rozwiązanie Zgromadzenia Misji w Cesarstwie Rosyjskim pociągnęło za sobą kolejne zmiany przeprowadzone także w Krasławiu. Działalność misyjną rozpoczął w mieście, z polecenia prałata Marcina Łaskiego, ówczesnego administratora archidiecezji mohylewskiej, Wincenty Gościmski. Ten zaś mianował administratorem księdza Karola Obermüllera, pełniącego wówczas funkcję prefekta kościoła. W tym czasie Jałowiecki był kapelanem szkolnym i spowiednikiem siostr miłosierdzia, którym pozostał do 15 X 1864 r., a więc do końca istnienia szarytek w Krasławiu²². W 1849 r. objął probostwo w Krasławiu i równocześnie mianowano go dziekanem dekanatu „Dyneburg-Superior”²³. W dniu 30 XI 1848 r. został administratorem parafii krasławskiej, a 9 kwietnia następnego roku objął funkcje proboszcza i wicedziekana²⁴.

Ksiądz Jałowiecki szczególnie upodobał sobie Krasław. Jeszcze jako subdiakon i diakon chętnie przyjeżdżał do miasta i często przebywał u misjonarzy²⁵. W czasach, kiedy już sprawował funkcję proboszcza krasławskiego, wiele się w Krasławiu zmieniło. Przede wszystkim bardzo dbał o swój kościół, który odrestaurował i wzbogacił o nowe nabytki. Dzięki jego staraniom Jan Matejko zaprojektował portret św. Ludwika, patrona kościoła krasławskiego²⁶. Obraz zatytułowany „Św. Lu-

²⁰ [Jeden z parafian tegoż kościoła], *O kościele krasławskim w guberni witebskiej w powiecie dyneburskim*, Pamiętnik Religijno-Moralny, t. 2: 1858, nr 11, s. 493; ANP, sygn. 10, Katalogi osób Zgromadzenia Księża Misjonarzy prowincji litewskiej (1830–1839), s. 127v.

²¹ W. Bieńkowski, op.cit., s. 401–402; St. Škutāns, op.cit., s. 56–57.

²² [Ktoś z parafii krasławskiej], op.cit., s. 311; ks. E. Gajewski, op.cit., s. 183.

²³ W. Bieńkowski, op.cit., s. 401–402.

²⁴ W latach czterdziestych XIX w. personel domu krasławskiego współpracujący z Janem Józefem Jałowieckim przedstawiał się następująco: ks. Adam Grochowski, ks. Tomasz Suciłło (Szuciłło), ks. Piotr Hlebowicz, ks. Jan Szpak, ks. Wincenty Gościmski, ks. Feliks Rakowski, ks. Gabriel Lewkowicz, ks. Karol Obermüller ([Ktoś z parafii krasławskiej], op.cit., s. 311).

²⁵ Nekrolog podpisany inicjałami „E. P.”, opublikowany w: *Wiek*, R. 13: 1885, nr 56, s. 4.

²⁶ Szkic „Św. Ludwik, król francuski wybierający się na wyprawę krzyżową” z 1876 r., wykonany został dla głównego ołtarza kościoła pw. św. Ludwika w Krasławiu. Był własnością żony Jana Matejki. Od 1908 r. należał do Maurycyego Spokornego z Warszawy, a następnie do Zofii Spokornej. W czasie drugiej wojny światowej, w 1941 r. został wystawiony w Salonie Sztuki „Skarbiec” w Warszawie i kupiony przez Czyrskiego. Do Salonu Sztuki powrócił w 1948 r. Od 1949 r. do chwili obecnej w posiadaniu Muzeum Okręgowego w Toruniu (zakup Centralnej Komisji Zakupu Muzealiów Ministerstwa Kultury i Sztuki). Na podstawie tego szkicu został namalowany duży obraz. W Domu Jana Matejki w Krakowie są przechowywane dwa szkice rysunkowe do tego dzieła. Informacje na temat szkicu pochodzą z: A. Kropiewska-Gajewska, *Malarstwo i rzeźba polska od końca XVIII wieku do 1939 roku w zbiorach Muzeum Okręgowego w Toruniu. Katalog galerii malarstwa i rzeźby polskiej*, Toruń 2003, s. 180.

Fot. 1. Portret Jana Józefa Jałowieckiego

(B. Breżgo, *Katõļu klūsteru un bazneicu skūlas Latgolā 1625–1919*, Olūts, 1943, nr 4, s. 239)

dwik wyruszający na wyprawę krzyżową²⁷ został ukończony w 1884 r.²⁷ przez uczniów mistrza: Izydora Jabłońskiego i Tomasza Antoniego Lisiewicza oraz wystawiony w Sukiennicach w Krakowie²⁸. Dzieła, którego koszt wyniósł 3000 rubli, nie udało się już kapłanowi zobaczyć. J. J. Jałowiecki nie szczędził środków na wzbogacanie kościoła krasławskiego. Sprowadził ołtarz wielki i boczne, lichtarze i krucyfiksy (złoczone, brązowe i frażetowskie) oraz stacje drogi krzyżowej²⁹. Kilkakrotnie

²⁷ Na obrazie został przedstawiony Ludwik IX, który w 1248 r. wyruszył na krucjatę do Egiptu. Urodził się w 1214 r., a w 1226 r. został królem Francji. Organizował i uczestniczył w wyprawach krzyżowych w latach 1248–1254 oraz w 1270 r.. Zmarł w 1297 r. w czasie epidemii dżumy w Tunisie. W 1297 r. został kanonizowany (ibid., s. 180; W. Bieńkowski, op.cit., s. 402; G. Manteuffel, *Jałowiecki Józef*, [in:] WEPI, t. 31–32, Warszawa 1903, s. 457).

²⁸ Izydor Jabłoński, właściwie Izydor Piotr Jabłoński Pawłowicz (1835–1905), był krakowskim malarzem, profesorem Krakowskiej Szkoły Sztuk Pięknych. Pod jego kierunkiem wykonywana została polichromia pokrywająca sufity i sklepienia w kościele misjonarzy św. Wincentego a Paulo pw. Nawrócenia św. Pawła w Krakowie. Natomiast Tomasz Antoni Lisiewicz (1857–1930) studia odbył na Politechnice we Lwowie oraz w Krakowskiej Szkole Sztuk Pięknych pod kierunkiem Jana Matejki (W. Bieńkowski, op.cit., s. 402; G. Manteuffel, *Jałowiecki Józef*, s. 457; I. Trybowski, *Lisiewicz Tomasz Antoni*, [in:] PSB, t. 17, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk 1972, s. 459–460; E. Łepkowski, *Jabłoński Izydor Piotr Joachim*, [in:] PSB, t. 10, Wrocław–Warszawa–Kraków 1962, s. 257–258).

²⁹ [Ktoś z parafii krasławskiej], op.cit., s. 312. Frażety to wyroby platerowane (powlekane metalową powłoką ochronną), zob. *Słownik wyrazów obcych*, red. E. Sobol, Warszawa 1996, s. 364.

wymienił posadzkę w kościele. Cmentarz znajdujący się wówczas poza miastem na nowo ogrodził, a przy nim wybudował dom dla grabarza. Odrestaurował trzy kaplice filialne³⁰. Wprowadził z dniem 1 V 1844 r. nabożeństwo majowe, drogę krzyżową, a kazania, które wygłaszał zarówno w języku polskim, jak i łotewskim, cieszyły się ogromnym zainteresowaniem³¹. Niejednokrotnie w niedziele i święta był przygotowany na dwie nauki. Jedną, przed sumą, wygłaszał w języku polskim, drugą po sumie, w języku łotewskim³². Nic zatem dziwnego, że Gustaw Manteuffel, badacz dziejów Inflant Polskich, z uznaniem wypowiadał się na temat życia J. J. Jałowieckiego. Jego postawę i działalność na rzecz kościoła krasławskiego określał następująco: „Obdarowany rzadkim poczuciem piękna [...]. Muzyk, poeta ludowy łotewski i wcale uzdolniony malarz, wszystkie swoje zdolności chwale bożej wyłącznie poświęcał. Skromny nad wszelki wyraz i niepragnący nigdy zabłyszczeć, umiał zachęcać innych do ofiarowania udatniejszych utworów na rzecz kościoła krasławskiego. Do szeregu pracujących nad ozdobieniem krasławskiej świątyni potrafił nawet [zaangażować – A. W.] samego mistrza Matejkę; zdołał go bowiem nakłonić do stworzenia historycznego malowidła, przedstawiającego św. Ludwika, króla francuskiego, wyjeżdżającego na wojnę krzyżową i otrzymującego błogosławieństwo arcybiskupie”³³. Trudno nie zgodzić się z opinią autora, skoro starania Jałowieckiego znalazły odzwierciedlenie w historii Inflant Polskich.

Jednym z celów J. J. Jałowieckiego było utrzymanie w jak najlepszym stanie kościoła krasławskiego. W czasach sprawowania przez niego funkcji proboszcza świątynia była murowana i obszerna. Miała siedem ołtarzy, w tym jeden główny oraz sześć bocznych, a także kaplicę św. Donata. Dzwonnica wyposażona była w trzy dzwony³⁴. O tym, iż szczególnie dbał o wystrój i uposażenie świątyni, świadczą może rejestr ofiar, jaki prowadził w celu zebrania środków na nowe organy. Wszystkie wpłaty zostały przez niego odnotowane w „Książeczce do zapisywania dobrowolnych ofiar”³⁵. Rękopis ten stanowi cenne źródło do dziejów krasławskiego kościoła. Składa się z 12 kartek, każdej o wymiarach 22 x 17,5 cm. Strony nie zostały ponumerowane. Informacje o wpłatach były czynione przez księdza ołówkiem, tylko ewentualne podliczenia dokonywane były piórem. Zapisy były prowadzone przez Jałowieckiego dość skrupulatnie, gdyż proboszcz zamieszczał zarówno wiadomości na temat osoby (podając imię i nazwisko), która czyniła wpłatę, jak i jej wysokość. Wszystkie wpisy były sporządzane według wsi. Ostatnie zapiski wprowadzone przez proboszcza informują o zebraniu 466 rubli.

³⁰ [Ktoś z parafii krasławskiej], op.cit., s. 313.

³¹ J. M. Giżycki, *Księża misjonarze w Krasławiu*, Kraków 1913, s. 15–16; AMS, M. Chorzępa, „Zgromadzenie Księża Misjonarzy – domy i placówki” (kartki maszynopisu bez paginacji).

³² [Ktoś z parafii krasławskiej], op.cit., s. 310.

³³ G. Manteuffel, *Jałowiecki Józef*, s. 457.

³⁴ M. Chorzępa, op.cit.

³⁵ Latvijas Nacionālā Bibliotēka (dalej cyt. LNB), Reto grāmatu un rokkrakstu lasītava, zespōl: Krāslavas katoļu baznīcas bibliotēkas, sygn. RXA 181, nr 26: „Książeczka do zapisywania dobrowolnych ofiar na reparację Krasławskiego parafialnego Rzymsko-Katolickiego Kościoła”.

O tym, w jaki sposób J. J. Jałowiecki zachęcał do wpłacania pieniędzy, świadczyć może treść wstępu zamieszczonego na pierwszych trzech stronach „Książeczki”. W swoim uzasadnieniu zwracał uwagę na potrzebę zakupu nowego sprzętu, gdyż: „[...] Cóż może bardziej do duszy przemawiać i owce poruszać jak muzyka i śpiew kościelny. W starym zakonie chwalono Pana na harfie i cytrze, na trąbach, bębnie i piszczałce, uwielbiano na strunach i organach a tysiące w kościele było muzyków i śpiewaków [...]. Zanim w tej krasławskiej świątyni po dawnemu na nowo – budującym się organie, zagrzmi chwała Najwyższemu!”³⁶. Ksiądz Jałowiecki zwrócił się z pomocą do parafian o wsparcie finansowe. Potrzebował czterech tysięcy rubli na zakup nowego sprzętu. Przy tym informował także parafian, iż wpłacane kwoty będą regulowały również utrzymanie organów, wynagrodzenie dla majstra oraz jego pomocników wedle kontraktu, jaki został z nimi zawarty.

W Książeczce J. J. Jałowiecki odnotował 282 wpłaty z ponad 30 miejscowości³⁷. Największymi ofiarodawcami byli: Wincenty Grzybowski (30 kopiejek), Antoni Szynekiewicz (50 kopiejek), Klemens Olechnowicz (50 kopiejek) oraz Józef Bejnarowicz (50 kopiejek). Ksiądz sukcesywnie dokonywał podliczeń, dbając przy tym o rzetelność wpisów dokonywanych wpłat. I chociaż nie udało mu się zebrać od parafian wystarczającej sumy pieniędzy, dokonał zakupu nowych organów do kościoła, za które zapłacił trzy tysiące rubli³⁸.

Jałowiecki gromadził w swoich zbiorach podręczniki do nauczania w szkole, a także własnym kosztem dokonywał przedruku książek, których nakład został wyczerpany³⁹. Dowodem na to jest *Gramatyka łacińska dla użytku młodzieży polskiej* wydana w Poznaniu i Warszawie (1824)⁴⁰, *Gramatyka języka łacińskiego* autorstwa Maksymiliana Jakubowicza opublikowana w Wilnie (1825)⁴¹ oraz książeczka przeznaczona dla kapłanów podczas odwiedzin u chorych i umierających parafian zatytułowana *Theorema et Praxis*⁴². Jest także autorem wielu łotewskich książek do nabożeństwa, pieśni nabożnych, modlitw oraz wierszy. Jednak zlokalizowanie jego twórczości, chociażby w kalendarzach, ze względu na anonimowość jest bardzo trudne⁴³. Jedynie w jednym z łotewskich kalendarzy z 1870 r. jakie przejrzałam w Łotewskiej Bibliotece Narodowej, natrafiłam na pieśń dziekana Jałowieckiego pod tytułem *Dziśmie ap Swatu Izydoru Oroju* (łot. *Dziesma par svēto*

³⁶ Ibid.

³⁷ Pieniądze były wpłacane m.in. przez mieszkańców następujących miejscowości (nazwy podaje w języku łotewskim): Udriši, Stašany, Aišpuri, Stopolówko, Škerškany, Rakuciški i Užingora.

³⁸ [Ktoś z parafii krasławskiej], op.cit., s. 313.

³⁹ Ibid., s. 62.

⁴⁰ LNB, sygn. W 2 14106.

⁴¹ Ibid., sygn. W 2 14256.

⁴² Ibid., sygn. W 1 2974: *Theorema et Praxis*, to jest: rozważne y sprawne ratowanie chorych, pomaganie umierającym, posilenie konających. Dla informacyi Kapłanom poczynającym koło chorych pracować. Przedtym włoskim przez Xiędza Józefa Antoniego Marcheselle Franciszkanina. A teraz: in Theorica Łacińskim, in practica methodo Oyczystym ięzykiem przez iednego Franciszkanina Konwentu Krakowskiego opisane, Kraków 1754; Zob. również: S. Šiško, op.cit, s. 57.

⁴³ Por. bibliografię twórczości łatgalskiej w: V. Seil, *Grāmātas Latgales latviešiem*, Rīgā 1936.

Izidoru Arāju), czyli „Pieśń o świętym Izydorze Oraczu”⁴⁴. Modlitwa została napisana przez Jałowieckiego w języku łatgalskim. Ze względu na znikomą liczbę przykładów tego rodzaju twórczości literackiej księdza Jałowieckiego warto przytoczyć treść modlitwy skierowanej do św. Izydora Oracza⁴⁵.

„*Dziśmie ap Swatu Izydoru Oroju*
(*Jaunin-jauna*)

Wyssuwarjajs Diws iksz wyss-zynoszonas
Ne atmiet nūst myusu ziemigas ūyugszonas,
Tiewi ziemies ciltš wiel ar izłasiejtīm
Łyudz karszki Swātīm.

Mums par Patronu idiewis Oroju
Kab turatumiem ajzastoju.
Meš ģpošejam, kaj wińsz, ziemes, drywas
Un ļajmie kliwas.

Kaj uzlekszonu saules bezdelejga skaniejs
Un meš dzidojam patiejkszonas dzišmies
Kad tymā myus sastyprynowis nakti
Uz prācys, wakti.

Otkon kad ciejruls, skrejs uz padiebbesim,
Tiejc Tow lefumu ar brejnigim bošim,
Dweseles myusu nuraun swujt uz liksmies
Dabbasu dzismies.

Meš oram, siejam un plaut laudim wala
Strodojam swīdrūs; toda myusu daļa,
Tod šwītejt Tu ikkotram, kam art' izkliwis
Wyssuwarjajs Diws!

Swatajs Izydors, wyssi tiewi ļyudzam
Ajzastojis nyw, meš uz tiewi klīdzam,
Ļaj myusu drywas dud augumu ziemes.
Uz gūda tawajnies. Amen”.

„*Pieśń o świętym Izydorze Oraczu*
(*Nowa-najnowsza*)

⁴⁴ *Inflantuziemies Ļajkagromota aba Kalenders uz 1870 godu*, Rejga 1869, s. 63–64; V. Seil, op.cit., s. 59.

⁴⁵ Św. Izydor Oracz pochodził z Hiszpanii. Urodził się około 1080 r. w Madrycie, zmarł około 1130 r. Jest patronem Madrytu i rolników (G. Wojciechowski, *Święty Izydor Rolnik. Patron rolników*, Lublin 2008). Dzięki uprzejmości pań pracujących w Łotewskiej Bibliotece Narodowej w dziale starych druków i rękopisów, które pomogły mi i dokonały tłumaczenia, mogę zamieścić ten utwór w wersji oryginalnej oraz w języku polskim.

Najważniejszy Bóg wszystko wiedzący
Nie odrzuca naszych ziemskich modlitw,
Ciebie plemię ziemskie gorąco prosi
Razem z wybranymi świętymi.

Dał nam patrona Oracza
Trzymajmy się razem z nim.
My podobnie, jak on uprawiał, ziemię, niwy
I został szczęśliwy.

Jak w słońcu pieśń jaskółki będzie brzmieć
My też śpiewamy pieśń wdzięczności,
Za to, żeś w nocy osłaniał nas przed troskami
Teraz chronisz nas.

I kiedy skowronek, lecąc do nieba
Mówi o Twojej wielkości wspaniałymi pieśniami,
Nasze dusze zrzucają swoje ubiory z wesołości
Zza pieśni niebiańskiej.

Oramy, siejemy i ludzie mają czas kosić
Pracujemy w pocie czoła, to nasza dola,
Więc błogosław każdego, kto oraczem się stał
Bóg najważniejszy!

Święty Izydorze, wszyscy Ciebie prosimy
Stań w obronie naszej, wołamy do Ciebie,
Żeby niwy nasze dały urodzajność.
Ku Twojej czci. Amen”.

Jałowiecki należał również do grona autorów, którzy publikowali w czasopiśmie „Rubon”⁴⁶. W 1846 r. w tomie VII został zamieszczony jego artykuł na temat historii kościoła krasławskiego⁴⁷. Sprawując funkcję ostatniego regensa seminarium, podjął się przedstawienia jego historii. Omówił dzieje seminarium krasławskiego od 1768 r. do 1842 r., zwracając szczególną uwagę na koszty utrzymania placówki, osoby pracujące w seminarium i sprawujące ważne w nim funkcje. Na koniec zaprezentował listę regensów i prowizorów od 1757 r. aż do zamknięcia seminarium w Krasławiu w 1842 r.

⁴⁶ Szerzej na temat genezy pisma i autorów artykułów zob. D. Samborska-Kukuć, *Polski Inflanctyk Kazimierz Bujnicki (1788–1878). Pisarz i wydawca*, Kraków 2008, s. 391 n.

⁴⁷ J. Jałowiecki, *Krótką wiadomość o Inflanckiem Krasławskiem Seminarium, zebrana przez ostatniego tegoż Seminarium Regensa*, R, t. 7: 1846, s. 13–26.

Ostatni personel seminarium krasławskiego w latach 1842–1843

- ks. Jan Józef Jałowiecki, regens seminarium
- ks. Dawid Wilczewski, profesor seminarium
- ks. Tomasz Suciłło (Szuciłło), profesor seminarium
- ks. Wincenty Gościmski, profesor seminarium
- ks. Ignacy Narwojsz, do posług parafialnych
- ks. Józef Stęgwilło, do posług parafialnych
- ks. Karol Obermüller, prefekt kościoła

Źródło: J. M. Giżycki, op.cit., s. 10–11; *Wspomnienie o ks. Tomaszu Suciłło*, [in:] M. Kamocki, G. Perboyre, *Mémoires de la Congrégation de la Mission*, vol. 1: *La Congrégation de la Mission en Pologne*, Paris 1863–1864, s. 654–655.

Tematyka historyczna była kontynuowana przez J. J. Jałowieckiego w postaci relacji *Z Inflant (powiatu dyneburskiego)* lub *Z nad Dźwiny Zachodniej* zamieszczonych w „Przeglądzie Katolickim”⁴⁸. Jako korespondent z Inflant Polskich był autorem wielu artykułów na temat historii Inflant, a także Kurlandii. Szczególne miejsce w jego relacjach zajmowała historia kościołów. W listach, jakie zostały opublikowane we wspomnianym czasopiśmie, podpisywał się jako „J. z Bożeńców J.” Warto bliżej się przyjrzeć treści tych artykułów, gdyż odzwierciedlają one historię Kościoła zarówno w Inflantach Polskich, jak i Kurlandii.

Niewątpliwie szczególne miejsce w korespondencji J. J. Jałowieckiego zajmuje tematyka regionalna. W jednym z listów opublikowanym w 1880 r. na łamach „Przeglądu Katolickiego” zatytułowanym *Z nad brzegów Dźwiny Zachodniej* dokonał opisu dziejów Liksny od czasów średniowiecznych do lat sześćdziesiątych XIX w.⁴⁹ Z dużą dokładnością przedstawił historię Kościoła, przy kolejnych okazjach wspominając dobra w Kurlandii oraz Inflantach Polskich⁵⁰. Szczególnie bliskie mu było rodzinne miasto Iłkuksza, w którym Józefat Zyberg, starosta bolnicki, a potem wojewoda inflancki ufundował kościół i oddał go pod zarząd jezuitom⁵¹. Tym samym otrzymujemy obszerną informację na temat Tomasza Kopcia, plebana kościoła liksnieńskiego, który 3 VI 1880 r. obchodził rocznicę swojego kapłaństwa⁵².

⁴⁸ J. J. Jałowiecki publikował również w „Echu” oraz „Kurierze Poznańskim” (W. Bieńkowski, op.cit., s. 402).

⁴⁹ Ks. J. z Bożeńców J., *Z nad brzegów Dźwiny Zachodniej*, PK, R. 18: 1880, nr 5, s. 68–70. Liksna (łot. Liksna) – wieś nad Dźwiną, wówczas w powiecie dyneburskim, przy ujściu Liksnianki do Dźwiny, własność Zybergów (*Słownik geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (dalej cyt. SGKP), red. F. Sulimierski, B. Chlebowski, W. Walewski, t. 5, Warszawa 1884, s. 230).

⁵⁰ M.in. opisał parafie: Bebra, Dweta, Rubin, Podunaj, Kałtabrunia, Kazimierzyszki, Stara i Nowa Świętmujża, Kirup, Kohup, Nidzgal i Arendol. Więcej informacji na temat wymienionych dóbr zob. w: *Baltisches historisches Ortslexikon* (dalej cyt. BHO), hrsg. v. H. Feldmann, H. von zur Mühlen, Bd. 2: *Lettland (Südlivland und Kurland)*, bearb. v. H. Feldman [i in.], Köln–Wien 1990; G. Manteuffel, *Inflanty Polskie*, s. 140 n.

⁵¹ Iłkuksza (łot. Ilūkšte) – miasto położone 18 km na północny zachód od Dyneburga (łot. Daugavpils) (BHO, Bd. 2, s. 228).

⁵² Ks. J. z Bożeńców J., *Z nad brzegów Dźwiny Zachodniej*, PK, R. 18: 1880, nr 5, s. 70. Ks. Tomasz

Inflanty Polskie stanowiły ważny aspekt w twórczości J. J. Jałowieckiego. W kolejnym liście opublikowanym w 1881 r. proboszcz krasławski przedstawił historię Warkowa⁵³. Przede wszystkim zwrócił uwagę na początki warkowskiej świątyni⁵⁴. Szczegółowo odniósł się do planu budowli, wyglądu i wyposażenia świątyni. Za każdym razem wiele miejsca poświęcał przedstawieniu miejscowego plebana. W przypadku Warkowa był nim Antoni Wiczulski, dobry znajomy Jałowieckiego, który w latach 1809–1845 pełnił funkcję proboszcza.

Jałowiecki wskazywał również na obecność Inflant Polskich w różnych tekstach historycznych. Między innymi powoływał się na prace Gustawa Manteuffla i Jana Augusta Hylzena⁵⁵. Miał również dostęp do monografii historyczno-genealogicznej autorstwa Stanisława Kazimierza Kossakowskiego, z której czerpał informacje na temat Platerów⁵⁶. Niejednokrotnie w przypisach podawał rozbudowane informacje na temat Dyneburga, Rzeżycy, Bebry, Dwety, Nidzgału czy Arendolu. Wiele miejsca poświęcał też przedstawianiu księży, którzy kierowali opisywaną parafią. W przypadku Warkowa wymieniał plebanów, prezentując w ten sposób kalendarium z życia kościoła⁵⁷. Powoływał się również na spisy radialne i filialne kościołów z XVIII w., inwentarze, a także lustracje kościołów katolickich. Swoich czytelników odsyłał również do działu korespondencji w „Przeglądzie Katolickim”.

Zajmując się historią kościołów parafialnych, opisał także Kołup, który stanowił jedną z pięciu filii plebanii dyneburskiej (obok Liksny, Murawki⁵⁸, Jasmujży⁵⁹ i Nidermujży⁶⁰) w dekanacie dyneburskim⁶¹. Intencją Jałowieckiego było przybliżenie historii kościołów oraz działalności miejscowych plebanów. Zwracał uwagę na etapy w tworzeniu nowych parafii, przytaczając szczegóły zakupu między innymi

Kopeć był wychowankiem jezuitów. Kształcił się w seminarium krasławskim. W latach dwudziestych został wikariuszem w kościele likśnieńskim, a obowiązki proboszcza zaczął pełnić w dniu 15 VII 1856 r.

⁵³ Ks. J. z Bożeńców J., *Z nad brzegów Dźwiny Zachodniej*, PK, R. 19: 1881, nr 32, s. 526–529.

⁵⁴ Warków (lot. Vecvārka) – wieś nad Dubną, dawniej w powiecie dyneburskim (SGKP, t. 12, Warszawa 1892, s. 958).

⁵⁵ Patrz przypis nr 6.

⁵⁶ *Monografie historyczno-genealogiczne niektórych rodzin polskich przez Stanisława Kazimierza Kossakowskiego*, t. 1, Warszawa 1859; t. 2, Warszawa 1860.

⁵⁷ W latach 1758–1873 funkcje proboszczów pełnili tu: ks. Józef Butowicz, ks. Józef Oleszkiewicz, ks. Stanisław Urbanowicz, ks. Wincenty Łukaszewicz, ks. Kazimierz Błażewicz, ks. Rafał Muśnicki, ks. Józef Dauksze, ks. Antoni Wiczulski, ks. Eryk Mażanowicz, ks. Jan Kurmin, ks. Wawrzyniec Girdwojn, ks. Grzegorz Sudymt i ks. Andrzej Czegis (ks. J. z Bożeńców J., *Z nad brzegów Dźwiny Zachodniej*, PK, R. 19: 1881, nr 32, s. 528).

⁵⁸ Murawka – osada oddalona 16 km od Dyneburga (BHO, Bd. 2, s. 401).

⁵⁹ Jasmujża – wieś w dawnym powiecie dyneburskim (SGKP, t. 3, Warszawa 1882, s. 490).

⁶⁰ Nidermujża – wieś nad rzeką Dubną w dawnym powiecie dyneburskim (SGKP, t. 7, Warszawa 1886, s. 38).

⁶¹ Ks. J. z Bożeńców J., *Z Inflant (powiatu dyneburskiego)*, PK, R. 21: 1883, nr 37, s. 595–597. Na podstawie zapisu z 1780 r. podaje, że w dekanacie dyneburskim było dziewięć kościołów, w tym pięć plebanii i cztery klasztory: plebania dyneburska, osuńska, liwenmujska, birżagolska, fejmańska, dom misjonarzy krasławskich, dom dyneburskich jezuitów oraz klasztory agłoński i ruszowski dominikanów.

ołtarzy, ornatów, chorągwi, organów czy nawet wydatków związanych z ogrodzeniem kościelnym. Nie zapominał o Platerach, fundatorach miejscowych kościołów parafialnych, których rolę w dziejach przedstawianych miejscowości mocno eksponował.

Na koniec niniejszego szkicu warto jeszcze wspomnieć, iż w dwa lata po śmierci J. J. Jałowieckiego redakcja „Przeglądu Katolickiego” zdecydowała się na wydanie jednego spośród wielu tekstów opracowanych przez plebana krasławskiego, jakie po sobie pozostawił. Wierny swoim zainteresowaniom przygotował również monografię kościoła w Warnowicach, prezentując historię miejscowości, dzieje kościoła oraz jego właścicieli⁶². Szkic Jałowieckiego, podobnie jak wcześniejsze jego opracowania, charakteryzuje się dużą ilością wiadomości faktograficznych. Na ich podstawie można tworzyć kalendaria dziejów opisywanych przez niego miejsc, ponadto zebrane przez niego materiały mogą posłużyć do napisania niejednej monografii. Szczegółowe informacje podawane przez Jałowieckiego są tym cenniejsze, iż stanowią relacje naocznego świadka. Z racji pełnionej przez niego funkcji dziekana i obowiązków, jakie na niego spadły, często podróżował i podejmował na terenie swojego dekanatu decyzje co do naprawy, przebudowania czy też ozdobienia kościoła. Uzgadniał projekt, rozpatrywał kosztorys, rozmawiał i ustalał terminy z rzemieślnikami⁶³.

Z całą pewnością teksty J. J. Jałowieckiego stanowią źródło wiedzy na temat historii wielu miejscowości z terenu Inflant Polskich i Kurlandii. Nie ulega wątpliwości, że uważnie obserwował otaczającą go rzeczywistość. Z jego listów możemy wyciągnąć wiele informacji na temat przeszłości opisywanych parafii, szkół parafialnych, działalności miejscowych proboszczów oraz wydarzeń owego czasu.

Oceniając działalność proboszcza i korespondenta krasławskiego, należy zwrócić uwagę na to, że dzięki jego zaangażowaniu doszło do pogłębienia naszej wiedzy o przeszłości Kościoła w Inflantach Polskich. Jego determinacja w realizacji tego przedsięwzięcia wynikała z sytuacji, w jakiej znalazł się Kościół na terenie Cesarstwa Rosyjskiego. W wyniku pierwszego rozbioru Krasław znajdujący się na terenie Inflant Polskich zabranych przez Rosję znalazł się poza granicami Rzeczy-

⁶² Ks. J. z Bożeńców J., *Warnowicze z kościołem guberni kurlandzkiej, powiatu zelburskiego podług dokumentów urzędowych*, PK, R. 25: 1887, nr 26, s. 404–407. Warnowice – położone 49 km na południowy wschód od Dyneburga (BHO, Bd. 2, s. 682). J. J. Jałowiecki jest autorem książki, opublikowanej również po jego śmierci, na temat historii Rygi oraz dziejów kościoła Matki Boskiej Bolesnej znajdującego się obecnie przy ul. Zamkowej (lot. Pils ielā) 5: *Wspomnienie o dziejach wiary świętej rzymsko-katolickiej w Rydze: parafianom ryskim w krótkich słowach opowiedział X. Jan J..., a na pamiątkę obchodu 100 letniej rocznicy poświęcenia teraźniejszego kościoła ryskiego wizerunkiem opatrzył i drukiem ogłosił Mateusz Matiukas bartnik z pod R...k*, Ryga 1885. Książka została wydana w setną rocznicę konsekracji kościoła Matki Boskiej Bolesnej, która odbyła się w dniu 28 VII 1785 r. Poświęcenia świątyni dokonał, wspominany już wcześniej, biskup gadareński Jan Benisławski. Autor omówił w publikacji dzieje Rygi, zwracając szczególną uwagę na rolę biskupa Alberta, jaką odegrał w historii miasta i jego mieszkańców. Powołując się niejednokrotnie na kronikę parafialną, do której miał dostęp, opisał historię kościoła, wspominając jego proboszczów oraz dzieje parafii.

⁶³ [Ktoś z parafii krasławskiej], op.cit., s. 311.

pospolitej⁶⁴. Należy mieć na uwadze, iż istniejący w latach 1755–1885 dom Zgromadzenia Księża Misjonarzy w Krasławiu w granicach Rzeczypospolitej funkcjonował i działał zaledwie siedemnaście lat.

ANEKS

PROBOSZCZOWIE KRASŁAWSKY W LATACH 1755–1885*

1. Ks. Paweł Szerboński – urodzony 21 I 1723 r. Do zgromadzenia wstąpił w Warszawie w 1741 r. Był pierwszym proboszczem w Krasławiu. Funkcję sprawował w latach 1755–1757. Na krótko przed śmiercią w 1757 r. został pierwszym regensem seminarium krasławskiego. Zmarł 15 lipca.
2. Ks. Wojciech Kosk – urodzony 12 IV 1716 r. Do zgromadzenia wstąpił 10 IX 1738 r. w Warszawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 11 IX 1740 r. W latach 1757–1759 pełnił funkcję proboszcza w Krasławiu.
3. Ks. Samuel Wiśniewski – w latach 1759–1764 był proboszczem w Krasławiu.
4. Ks. Kajetan Norszyński (Narzymski) – urodzony 11 X 1719 r. Do zgromadzenia wstąpił 5 VIII 1740 r. w Warszawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 6 VIII 1742 r. Funkcję proboszcza sprawował w latach 1764–1768.
5. Ks. Józef Szapski – urodzony 14 III 1727 r. W 1745 r. wstąpił do kongregacji w Wilnie. W latach 1768–1774 pracował w Krasławiu.
6. Ks. Stanisław Śladowski – urodzony 3 V 1740 r. w Chełmnie nad Wisłą. Do zgromadzenia wstąpił 16 IX 1759 r. w Warszawie. Święcenia kapłańskie otrzymał 17 IX 1761 r. W latach 1774–1785 był proboszczem krasławskim.
7. Ks. Michał Świerzyński – urodzony 10 X 1741 r. 8 X 1760 r. wstąpił do zgromadzenia w Warszawie. W dniu 9 X 1762 r. złożył śluby.
8. Ks. Maciej Możdzeniowski (Możdzeniewski) – urodzony 24 II 1742 r. Do zgromadzenia wstąpił 20 IV 1766 r. w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 1 IX 1768 r. W latach 1791–1806 był proboszczem w Krasławiu.

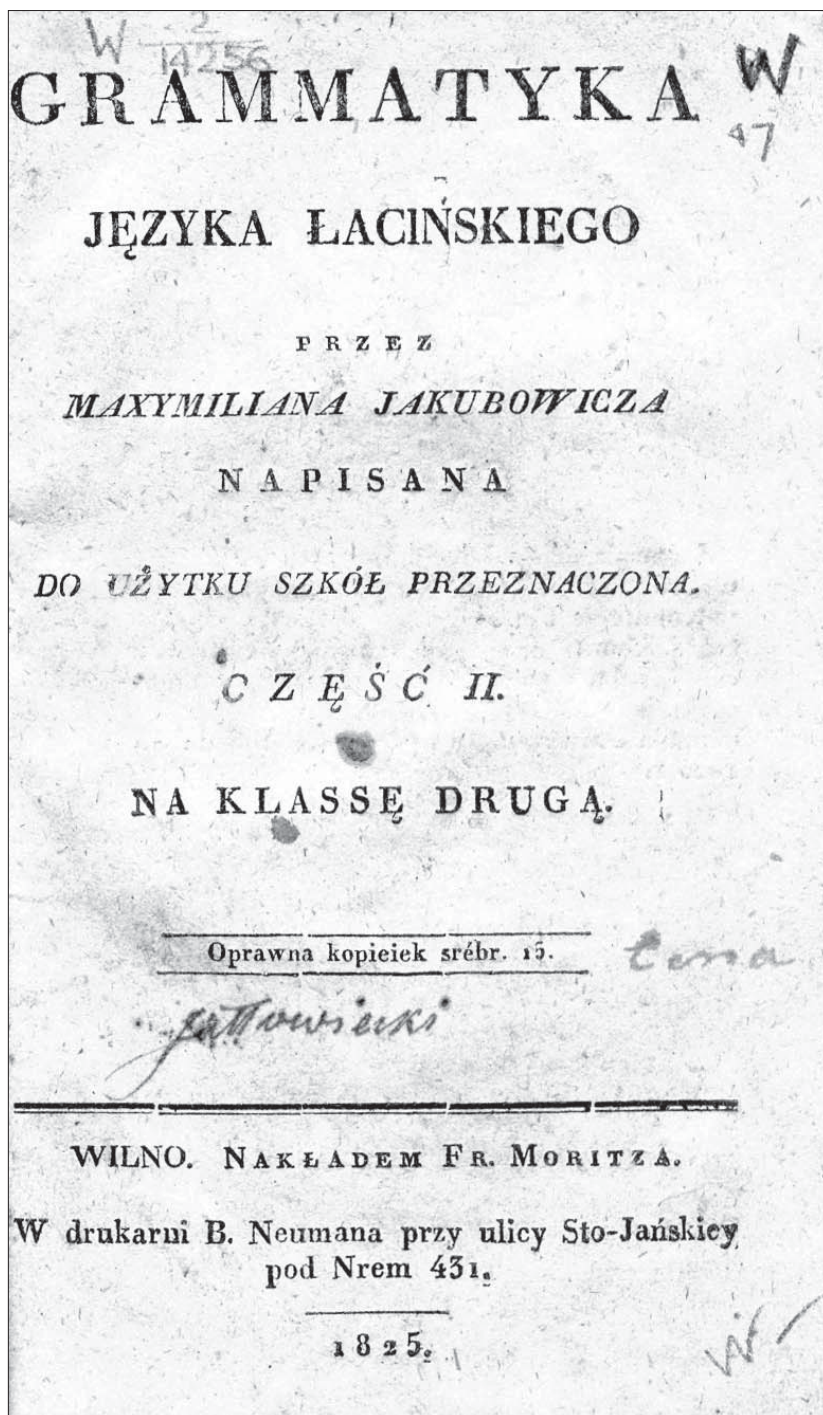
* Przedstawione w aneksie informacje na temat proboszczów i superiorów krasławskich zostały zaczerpnięte z: J. M. Giżycki, op.cit., s. 6–11; ANP, sygn. 78/I, A. Schletz, „Słownik biograficzny”, t. 1; sygn. 78/II, A. Schletz, „Słownik biograficzny”, t. 2; AMS, Akta Domu Księża Misjonarzy, k. 1 n.; ibid., M. Chorzępa, op.cit.; ibid., „Cathalogus Polonia Sacerdotum”; A. Wiczorek, *Misjonarze krasławscy*, s. 124; B. Breżgo, op.cit., s. 238–239; J. Jałowiecki, *Krótką wiadomość*, s. 27–28; [Jeden z parafian tegoż kościoła], op.cit.; *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651–2001)*, t. II/1: *Biografie*, red. J. Dukąła, Kraków 2001, s. 164–166, 490–491; *Catalogue des maisons et du personnel de la Congrégation de la Mission* 1862, Paris 1862, s. 39–41.

⁶⁴ *Misjonarze św. Wincentego a Paulo w Polsce (1651–2001)*. *Dzieje*, t. 1, red. S. Rospond, Kraków 2001, s. 179–185. Drugi rozbiór Polski po raz kolejny zburzył organizację prowincji polskiej. Tym razem Hłukszta oraz parafia misjonarska w Jakobsztadzie znalazły się w granicach zaboru rosyjskiego. W takiej sytuacji politycznej generał Zgromadzenia Jan Cayla de la Garde podjął decyzję o utworzeniu w 1794 r. prowincji litewskiej, w skład której weszły wszystkie domy znajdujące się w obrębie Cesarstwa Rosyjskiego. Od 1795 r. nową prowincją pod zaborem rosyjskim zaczął zarządzać pierwszy z czterech prowincjałów, ksiądz Andrzej Pohl.

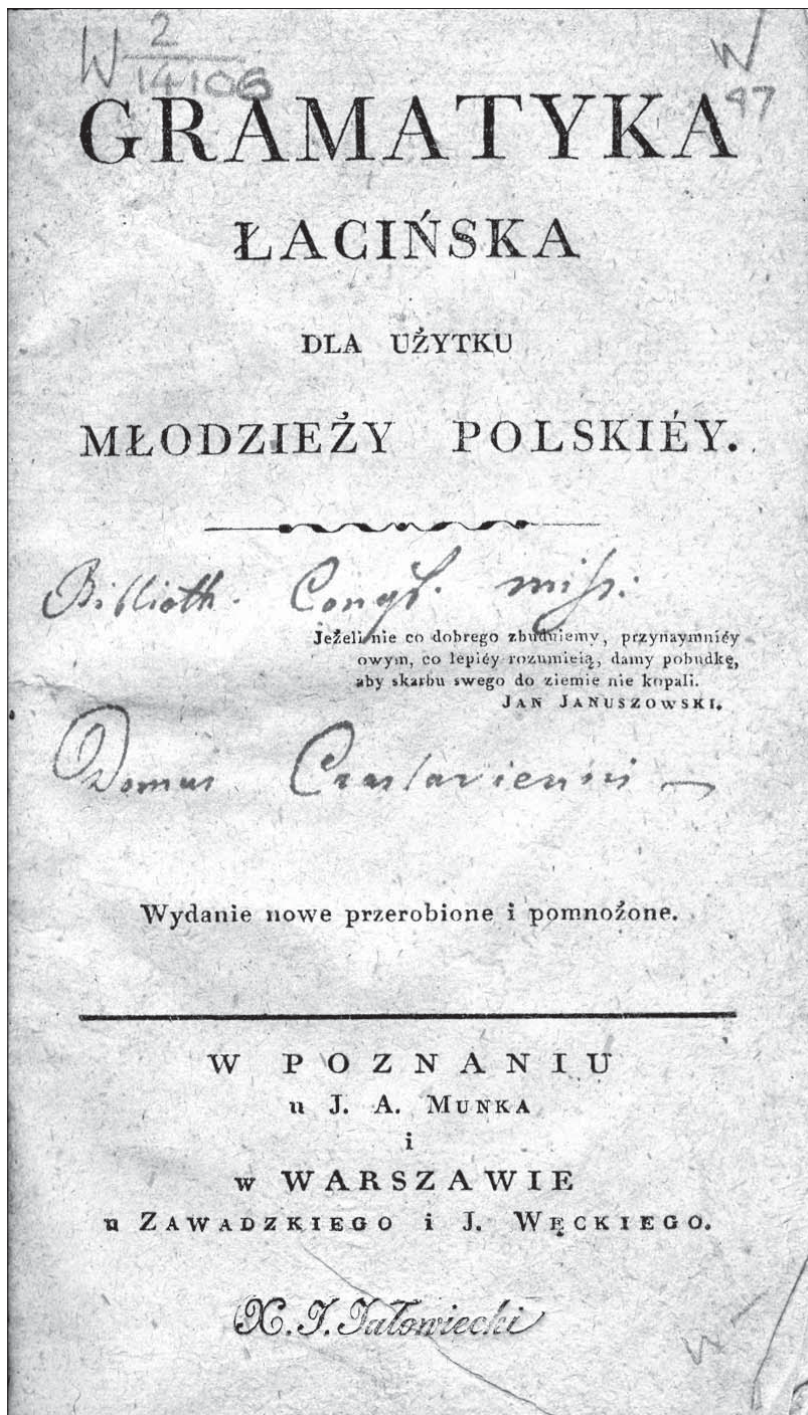
9. Ks. Mateusz Szatkowski – urodzony 16 IX 1764 r. w Płocku. Do zgromadzenia wstąpił 6 III 1785 r. w Warszawie. Śluby złożył w dniu 7 III 1787 r. W latach 1806–1820 pełnił funkcję proboszcza w Krasławiu.
10. Ks. Wincenty Trybułowicz – urodzony w 1780 r. Do zgromadzenia wstąpił w 1800 r. w Wilnie. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1804 r. W 1820 r. został proboszczem w Krasławiu i sprawował tę funkcję przez cztery lata.
11. Ks. Jan Pajewski – urodzony w 1789 r. Do zgromadzenia wstąpił w 1812 r. w Wilnie. W latach 1824–1826 sprawował funkcję proboszcza w Krasławiu.
12. Ks. Jan Łukaszewicz – urodzony w 1796 r. Święcenia kapłańskie otrzymał w 1820 r. W latach 1826–1828 sprawował funkcję proboszcza w Krasławiu.
13. Ks. Jan Erdman – urodzony w 1797 r. W 1817 r. wstąpił do zgromadzenia w Wilnie. Trzy lata później złożył śluby. W latach 1828–1835 sprawował funkcję proboszcza w Krasławiu.
14. Ks. Józef Gołkiewicz – do zgromadzenia wstąpił w 1824 r. W latach 1835–1842 sprawował funkcję proboszcza w Krasławiu.
15. Ks. Kazimierz Baczkowski (Boczkowski) – urodzony około 1805 r. Do zgromadzenia wstąpił w 1820 r. w Wilnie. W 1842 r. objął probostwo w Krasławiu⁶⁵.
16. Ks. Wincenty Gościmski – urodzony w 1806 r. W latach 1844–1849 pełnił funkcję plebana w Krasławiu⁶⁶.
17. Ks. Jan Józef Jałowiecki – urodzony 6 V 1817 r. w Iłku. Do zgromadzenia wstąpił w 1835 r. w Wilnie. Zmarł 12 II 1885 r. w Krasławiu.

⁶⁵ Z dniem 1 V 1842 r. wizytator prowincji litewskiej ks. Józef Bohdanowicz mianował ks. Kazimierza Baczkowskiego proboszczem w Krasławiu i dziekanem wyższego Dyneburga. W jego czasach Zgromadzenie Księży Misjonarzy św. Wincentego a Paulo zostało skasowane, a wraz z nim zamknięto szpital sióstr miłosierdzia (10 XI 1843 r.) i krasławskie seminarium (1843 r.). W czasie uroczystego zamknięcia tego ostatniego w dniu 2 I 1844 r. J. J. Jałowiecki, jako ostatni regens przedstawił jego historię ([Jeden z parafian tegoż kościoła], op.cit.).

⁶⁶ Dnia 17 XII 1844 r. ks. Wincenty Gościmski został mianowany plebanem krasławskim i sprawował tę funkcję do 1849 r. Wówczas jego miejsce zajął J. J. Jałowiecki. Informacje na temat historii krasławskiego kościoła: *ibid.*

Fot. 2. Strona tytułowa *Gramatyki języka łacińskiego* autorstwa Maksymiliana Jakubowicza z księgozbioru Jana Józefa Jałowickiego (LNB, sygn. W 2 14256)

Fot. 3. Strona tytułowa *Gramatyki łacińskiej dla użytku młodzieży polskiej* przedrukowanej przez J. J. Jałowieckiego (LNB, sygn. W 2 14106)

Księga do zapisywania dobrowolnych ofiar na reparację Kraślavskiego parafialnego Rzymsko-Katolickiego Kościoła w Krześliwku Kraśl.

Data	Imię i Nazwisko	Rok	Kop.
	Zeusi woszarow - wilman	5	
	zty zeusi - krumban	10	
	zty wsi - kozynka	3	24
	zty wsi - calnia	3	
	zty wsi - kozynka	3	
	zty wsi - plinta	3	
	Zeusi Staszanow	5	
	wies Juska platin	10	
	Lawnia	10	
	Dunski	10	95
	mulnis	10	
	bas	10	
	plinta	10	
	tomul	10	
	lawnia	10	
	Kokan	10	
	wies Alojazy Anton wmas	5	
	Jzary jaran	5	
	Anton waranna	5	
	jazel Janicki	5	
	Jadusa miltun	5	
	wincenty palek	5	
	wincenty wilman	5	

Fot. 4. Strona rękopisu „Książeczki do zapisywania dobrowolnych ofiar na reparaację Kraślavskiego parafialnego Rzymsko-Katolickiego Kościoła” (LNB, Reto grāmatu un rok rakstu lasītava, zespól: Krāslavas katoļu baznīcas bibliotēkas, sygn. RXA 181, nr 26)

J. Jałowicki. Gos. Krasl.

Fot. 5. Autograf Jana Józefa Jałowickiego z 1862 r. (LNB, Reto grāmatu un rok rakstu lasītava, zespól: Krāslavas katoļu baznīcas bibliotēkas, sygn. RXA 181, nr 26)

JAN JÓZEF JAŁOWIECKI (1817–1885). MISSIONAR UND KORRESPONDENT
AUS POLNISCH-LIVLAND

Zusammenfassung

Schlüsselbegriffe: Missionare, Livland, katholische Kirche, Korrespondentenberichte

Der vorliegende Artikel stellt den Missionar, Historiker und Korrespondenten der Priesterkongregation der Missionare des Hl. Vinzenz von Paul, Jan Józef Jałowiecki (Pseudonym J. z Bożeńców J.) vor. Den chronologischen Rahmen stecken die Jahre 1755 bis 1885 ab, d.i. der Zeitraum von der Ansiedlung der Lazaristen in Kreslau [lett. Krāslava] durch Konstanty Ludwik Plater bis zum Tod des letzten Pfarrers. Die Quellenbasis bilden die Materialien aus der Lettischen Nationalbibliothek, vor allem der Bestand der Bibliothek der katholischen Kirche in Kreslau (Krāslavaskatolubaznīcasbibliotēkas) und der lettische Kalender für 1870. Von unschätzbarem Wert erwiesen sich die Akten der Hauses der Missionare in Kreslau aus den Jahren 1755–1842, die persönlichen Kataloge der Missionare sowie das „Biographische Wörterbuch der der Kongregation der Missionare (1651–1951) von Alfons Schletz, aufbewahrt im Archiv der polnischen Provinz der Missionarskongregation, sowie das Archiv der Zeitschrift „Nasza Przeszłość“ in Krakau. Ebenfalls von Bedeutung war die Korrespondenz Jan Józef Jałowieckis mit dem „Przegląd Katolicki“.

Als Pfarrer und letzter Leiter des Kreslauer Seminars spielte Jan Józef Jałowiecki (1817–1885) eine herausragende Rolle in der Geschichte Polnisch-Livlands und Kurlands. Dies spiegelt sich in seinen im „Przegląd Katolicki“ veröffentlichten Briefen und in den Artikeln für die Zeitschrift „Rubon“. In ihnen beschrieb er die Geschichte der Pfarrkirchen auf dem Gebiet Livlands und Kurlands. Er brachte den Lesern die Personen näher, welche die Geschichte Kołup, Liksna, Dünaburg, Rositten, Bebra, Dweta, Alt- und Neu-Świątmujża, Nidzgal und Kreslau geprägt haben. Als Korrespondent aus Polnisch-Livland sorgte er sich vor allem um den Zusammenhalt zwischen den polnischen Landen unter der Teilungsherrschaft. Daneben befasste er sich mit Poesie, wie sein in einem Artikel enthaltenes Gebet an den Hl. Isidor Labrador von Madrid zeigt. Sein Engagement für die St. Ludwigs-Kirche in Kreslau zeitigte ebenfalls merkwürdige Früchte. Dank seiner Bemühungen malten Schüler Jan Matejkos das Bild „Der Hl. Ludwig bricht zum Kreuzzug auf“, welches kurz nach dem Tod des Initiators nach Kreslau verbracht wurde.

Aufgrund seiner Tätigkeit für die Bildung, die Pfarrkirche und auch die Literatur lohnt es, diese Gestalt näher zu betrachten. Sein Engagement für wahrhaft wichtige Angelegenheiten zeichnet ihn als Korrespondenten aus Polnisch-Livland im vollen Sinn dieses Wortes aus.

JAN JÓZEF JAŁOWIECKI (1817–1885). MISSIONARY AND CORRESPONDENT
FROM POLISH LIVONIA

Summary

Key words: missionaries, Livonia, Catholic Church, press correspondences

The article constitutes an attempt to introduce Józef Jałowicki (pseudonym J. z Bożeńców J.) a missionary, historian and correspondent from the Congregation of the Mission of St. Vincent de Paul. Chronologically, the article embraces the years 1755–1885 – the period from bringing Lazarists to Krasław by Konstanty Ludwik Plater to the death of the last parish priest. The source base is the material kept in the Latvian National Library, including in particular the “Libraries of the Catholic Church in Krasław” (Krāslavaskato lubaznīcasbibliotēkas) and the Latvian calendar of 1870. Other valuable sources include the files of The House of Missionary Priests in Krasław from the years 1755–1842, personnel catalogues of missionaries and “The Biographic Dictionary of the Community of Missionary Priests (1651–1951)” [„Słownik biograficzny Zgromadzenia Księża Misjonarzy (1651–1951)”] written by Alfons Schletz and kept in the Archive of the Polish Province of the Community of Missionary Priests and the Archive of Nasza Przeszość in Cracow. Another equally useful source was the correspondence between Jan Józef Jałowicki and *Przegląd Katolicki*.

Jan Józef Jałowicki (1817–1885) played a major role in the history of Polish Livonia and Courland as a parish priest and the last rector of the seminary in Krasław. The thesis is proved by the letters published in *Przegląd Katolicki* and an article published in the magazine *Rubon*. He described there the history of parish churches from Livonia and Courland. He depicted people who created the history of Kalupe [Kołup], Lejsna [Liksna], Daugavpils [Dinaburg], Rēzekne [Rzeżyca], Bebra, Dweta, Nowa Świętmujża, Stara Świętmujża, Nidzgal and Krasław. As a correspondent from Polish Livonia, he tried to maintain the continuity between partitioned Polish lands. He also dealt with poetry, the evidence of which is a prayer to St. Isidore the Labourer included in the article. Nevertheless, it is hard to localize the remaining works he wrote as he remained anonymous. His involvement in the issues of the Church of St. Louise in Krasław also bore fruit. Thanks to him Jan Matejko’s apprentices painted the picture St. Louis setting off on a crusade, which was brought to Krasław after Jałowicki’s death.

He deserves a closer academic investigation, owing to his educational and literary activity, as well as his work for the parish church. His involvement in major issues allows us to refer to him as a correspondent from Polish Livonia in the full sense of the word.